
LOGICA MINOR

TRACTATUS PRIMUS DE PRIMA MENTIS OPERATIONE

Ordo rerum. Uti notavimus in introductione ad logicam, intellectus humanus ad plenam perfectamque cognitionem veritatis per multiplices actus specie diversos progreditur, quorum primus et imperfectior dicitur simplex apprehensio, alter dicitur iudicium, tertius nuncupatur discursus vel ratiocinium. Cum autem logicae munus sit omnes actus rationis ordinare et dirigere ad veritatem plene et faciliter consequendam, nemini dubium esse potest, quin ipsi auspicandum sit a prima et simpliciori operatione, quae ordinatur ad alias, uti pars ad compositum, vel imperfectum ad perfectum, ideoque ceteras generatione et tempore antevertit.

CAPUT I.

De natura et proprietatibus simplicis apprehensionis eiusque externo signo, seu de termino mentali et de termino orali.

ARTICULUS I.

SIMPLEX APPREHENSIO DEFINITUR, EIUSQUE VARIJ RESPECTUS RECENSENTUR.

QUID SIMPLEX APPREHENSIO? Primus et imperfectior actus cognoscitivus humani intellectus promiscue denominatur a philosophis vel simplex apprehensio, vel simplex notio, vel simplex conceptus, vel demum indivisibilem et incomplexorum intelligentiam, et defini solet: *Actus quo intellectus noster aliquam essentiam seu quidditatem cognoscit, quin aliquid de ea affirmet vel neget.* Iam vero notitia per quam intellectus in alicuius naturae cognitionem pervenit, nihil

aliud est, ut suo loco explicabimus, nisi vitalis quaedam expressio et mentalis reproductio rei perceptae in intellectu quodammodo generata, et indiscriminatim dici solet conceptus mentalis, intellectus, notio, species expressa, forma intellecta, intentio intellecta, verbum mentis. A recentibus vulgo appellari solet *idea*; tametsi veteres vocabulum hoc diversa significatione usurparunt.

Hic autem non erit supervacaneum animadvertere huiusmodi mentalem conceptum mirum quantum differre a sensitiva seu phantastica representatione alicuius obiecti, quam adesse in nobis experimus; secus intellectus, facultas nobilissima hominis, male permisceretur cum sensu, quem cum brutis animantibus communem habemus. Sensus quippe est facultas organica; intellectus ex adverso est facultas spiritalis et ab organo separata; sensus externa dumtaxat corporum accidentia materialesque qualitates et mutationes, prout singulares sunt percipit; intellectus vero intimas rerum naturas atque essentias easque a principiis materialibus abstractas, prout universales sunt contemplatur; sensus demum ad spiritalia percipienda nullatenus elevari potest; intellectus per res visibiles et materiales ad res a materia remotas, et ad ipsum Deum cognoscendum ascendit; ideoque suprema eius perfectio in actu metaphysicae, nimirum in actu cognitionis entis immaterialis consistit, uti docet Philosophus.

Triplex conceptus mentalis consideratio. Simplex notio seu conceptus potest trifariam considerari: 1) relate ad intellectum, a quo producitur; 2) relate ad rem ab eo representatam, cuius est imago vel similitudo; 3) relate ad iudicium cuius est pars vel elementum. Iuxta primam considerationem habetur conceptus subiectivus, vel formalis; idest forma quam intellectus facit in seipso et quae intellectum actuat ad cognoscendum. Iuxta alteram considerationem efflorescit conceptus obiectivus, qui est signum obiecti, quique etiam dici solet forma intellecta quatenus intellectui representat rem ab ipso cognitam. Iuxta tertiam considerationem exurgit terminus mentalis. Praetermisso conceptu subjective considerato, pauca summam dicemus de conceptu obiectivo, et de termino mentali.

Conceptus obiectivus. Cum autem conceptus obiectivus dicatur, et sit signum rei cognitae, ut eius significandi ratio specifica declaratur, oportet aliquid in antecessum declarare de communi ratione signi, et eius partitione.

QUID SIGNUM? In sua primaeva et pressiori significatione signum importat rem aliquam quae cadit sub sensu et ab Aquinate post Augustinum definitur: *Res aliqua praeter speciem quam ingerit sensibus aliquid aliud ex se faciens in cognitionem venire.* Huiusmodi signum est triplex; nimirum, demonstrativum quod est de praesenti, rememorativum quod est de praeterito, et prognosticum quod est de fu-

turo. Haec triplex significandi ratio viget in Sacramentis, quae sunt rememorativa Passionis J. Christi, demonstrativa gratiae, et prognostica futurae gloriae.

Quandoque nomen signi sumitur laxiori significatione, et extenditur etiam ad res immateriales, et tunc denotat omne notum in quo aliud cognoscitur (1). Demum signum latissimo sensu acceptum, est omne id quod potentiae cognoscitivae aliquid a se diversum repraesentat, sive ipsum antea notum sit, sive sit ignotum; et sic forma intelligibilis seu conceptus dicitur signum obiecti. Audi S. Thomam: « Sicut dictum est, signum importat aliquid notum quoad nos, quo manuducimur in alterius cognitionem. Res autem primo notae, sunt res cadentes sub sensu, a quo omnis nostra cognitio ortum habet; et ideo signum quantum ad primam sui institutionem significat aliquam rem sensibilem, prout per eam manuducimur in cognitionem alicuius occulti. Contingit autem aliquando, quod aliquid magis notum quoad nos, etiamsi non sit res cadens sub sensu, quasi secundaria significatione dicatur signum » (2).

Partitiones signi. Quandoquidem signum medium est inter facultatem et rem significatam, inspicitur vel in ordine ad facultatem, vel in ordine ad rem cuius est signum. Si ratio connexionis habetur inter signum et rem significatam, tunc dispescitur in signum naturale et arbitrarium, secundum quod vel natura sua, vel ex hominum arbitratu necitur cum re. Sic fumus est signum naturale ignis; e contra ramus olivae est signum conventionale pacis. Verum si signum spectatur per ordinem ad facultatem, tunc discriminatur in signum instrumentale, seu obiectivum, seu *ex quo*, et in signum formale, seu *in quo*, seu *quo*. Signum obiectivum illud est, quod prius cognitum nos ducit in cognitionem alterius a se diversi; et huiusmodi sunt omnia signa sensibilia. Signum vero formale illud dicitur, quod immediate potentiam adducit in cognitionem alterius, quin ipsum antea cognoscatur. Cum autem id fieri nequeat, nisi informando et actuando potentiam, ita ut ex potentia et signo fiat unum, idest potentia in actu; idcirco denominatur signum formale, et huiusmodi sunt mentales conceptus seu formae intelligibiles, quibus actuatur intellectus.

An et quomodo conceptus sit signum. Principio quidem certum est conceptum esse signum obiecti cognitum, nam est imago et vitalis similitudo obiecti: immo ratio signi perfectius tribuenda est conceptui, quam orali verbo, quod a conceptu habet ut significet (3). Secundo conceptus est signum naturale non arbitrarium, cum ex sua

(1) S. THOM. Q. Q. DD. De Ver. q. 9, a. 4 ad 4.

(2) In 4 Sent. Dist. 1, q. 1, a. 1.

(3) S. THOM. Q. Q. DD. De Ver. q. 4, a. 1.

ipsa natura habeat ut significet rem cognitam, et consequenter sit idem apud omnes homines. Demum affirmamus conceptum esse signum formale, non obiectivum. Quod sic in praesenti obiter declarari potest. Obiectum intellectionis praesupponitur ad actum. Ergo conceptus qui per intellectionem gignitur non potest esse id quod primo intelligitur, secus esset prius et posterior intellectione, quod est perspicue secum pugnant. Hinc merito S. Thomas ait: «Obiectum intellectus est ipsa rei essentia, quamvis essentiam rei cognoscimus per eius similitudinem, sicut per medium cognoscendi, non sicut per obiectum, in quo primo fertur eius visio» (1).

TERMINUS MENTALIS. Conceptus consideratus per ordinem ad iudicium, cuius est pars, nuncupatur terminus mentalis, qui ex doctrina Aristotelis definiri potest: *Id in quod ultimo resolvitur iudicium tanquam in subiectum et praedicatum.* Cum enim intellectus noster iudicium aliquod profert, seu de aliqua re quidpiam affirmat vel negat, in hoc actu tria profecto habentur; nimirum, subiectum, idest res de qua aliquid affirmatur vel negatur; deinde praedicatum vel attributum, idest id quod de subiecto affirmatur vel negatur; et demum copula, idest ipsa affirmatio vel negatio. Exemplo sit hoc iudicium: *homo est sapiens.* Copula, uti patet, se habet per modum formae constituentis iudicium, ideoque si ipsa demitur, elementa unice supersunt iudicii, subiectum et praedicatum tanquam eius partes materiales, idest simplices conceptus, qui iure vocantur termini, propterea quod iudicium quodammodo terminant, cum sint prima eius elementa, ultra quae iudicii analysis porrigi haudquaquam potest; et dicuntur mentales ut discernantur a terminis oralibus, idest a vocabulis.

Ex duobus extremis iudicii praedicatum dicitur extremum maius, et subiectum dicitur extremum minus; et hoc duplici ex causa. Primo quidem, quia praedicatum fungitur praestantiori officio; nam affirmatio praedicati de subiecto perficit cognitionem quam mens de ipso habebat per simplicem notionem; porro perfectivum semper praestantius est eo quod ab ipso perficitur. Deinde praedicatum naturaliter latius patet, quam subiectum, vel saltem ex aequo se habet, uti *homo est substantia*, vel *homo est animal rationale.* Hinc propositio in qua subiectum latius se extendit ac praedicatum, dicitur inaturalis, uti haec: *aliquod animal est homo*, cum e contra haec sit naturalis: *homo est animal.*

(1) De Ver. q. 10, a. 4 ad 1. Cf. 1 p. q. 85, a. 2.

ARTICULUS II.

DE EXTERNA EXPRESSIONE CONCEPTUS SEU DE TERMINO ORALI.

QUID TERMINUS ORALIS? Aristoteles ait: *Terminus est in quem resolvitur propositio tanquam in subiectum et praedicatum* (1). Resolvere autem propositionem nihil aliud est quam assignare ea, quae in proportionem componuntur per affirmationem vel negationem. Quare terminus vocalis est *vox significativa, qua conceptum exprimitur.*

Definitio explicatur. Homo est natura sua socialis, ideoque a natura ordinatus ad vitam cum ceteris hominibus in cetu et societate degendam; societas autem inter homines ne cogitari quidem potest, quin inter ipsos vigeat mutua animorum coniunctio, et amica consiliorum communicatio. Idcirco homo a natura ornatus fuit atque instructus opportunis mediis, quibus animi sui motus abditasque cogitationes valeat exterius patefacere, et cum aliis communicare hominibus. Verum licet haec media varia sint, et multiplicia; uti gestus, suspiria, nutus, oculorum motus; nam, monente Tullio, «Oculos natura nobis, ut equo et leoni setas, caudam, aures ad motus animorum declarandos dedit» (2); nihilominus omnibus praestant vocabula, quae in patefactione nostrarum cogitationum principem sibi vindicant locum iuxta illud Augustini: «Verba inter homines obtinuerunt principatum significandi quaecumque animo concipiuntur» (3). Huiusmodi vocabulorum sermonisque necessitas pro homine in societate constituto sic exponitur a S. Thoma: «Si homo esset naturaliter animal solitarium, sufficerent sibi animae passiones (intellige conceptus), quibus ipsis rebus conformaretur, ut earum notitiam in se haberet; sed quia homo est animal naturaliter politicum et sociale, necesse fuit, quod conceptiones unius hominis innotescerent aliis, quod fit per vocem; et ideo necesse fuit esse voces significativas, ad hoc quod homines ad invicem convenirent. Unde illi qui sunt diversarum linguarum non possunt bene convenire ad invicem» (4).

Quid significant vocabula? Nemini dubium esse potest vocabula esse notas et signa quae immediate significant conceptus; licet mediantibus concepitibus et ipsae res per vocabula manifestentur; nam vocabula adhibemus, ut quid in mente nostra versetur aliis aperiamus. Hoc autem duplici potissimum suaderi potest ratione. Et primo quidem res effici potest, cum Aristotele, ex ipso modo significandi; si-

(1) Prior. Analyt. lib. I, cap. 1.

(2) De Orat. lib. III, cap. LIX.

(3) De Doct. Christ. lib. II, cap. III.

(4) Perihermen. lib. I, lect. 1.

gnificant enim naturas abstractas a singularibus, quae hoc pacto non sunt, nisi in conceptione intellectus. Hoc idem alio argumento declaratur a S. Thoma, quod sic proponi potest: Si nomina significarent immediate res et non res mediantibus conceptibus, omnia nomina, quae de Deo proprie praedicantur, essent synonyma, uti sapiens, bonus, omnipotens. Atqui hoc est falsum. Relinquitur ergo nomina immediate significare conceptus mentis (1). Primum argumentum ex Aristotele ductum sic illustrat S. Thomas: « Sermo est de vocibus significativis ex institutione humana, et ideo oportet passiones animae hic intelligere intellectus conceptiones, quas nomina et verba et orationes significant *immediate*, secundum sententiam Aristotelis. Non enim potest esse, quod significet ipsas res, ut ex ipso modo significandi apparet: significat enim hoc nomen *homo* naturam humanam in abstractione a singularibus; unde non potest esse quod significet immediate hominem singularem » (2).

Haec eadem doctrina confirmari potest auctoritate S. Augustini et Clementis Alexandrini. Augustinus quippe ait: « Verbum quod foris sonat signum est verbi quod intus latet, cui magis verbi nomen competit. Nam illud quod profertur carnis ore vox verbi est, verbumque et ipsum dicitur propter illud, a quo ut foris appareat assumptum est » (3). Clemens vero Alexandrinus adhuc explicatius rem ita proponit: « In voce tria versantur; nempe et nomina, quae sunt signa eorum quae animo cogitantur principaliter, per consequentiam autem etiam subiectorum: secundo autem cogitata, quae res subiectas referunt et exprimunt. Unde sunt omnibus eadem cogitata, propterea quod ex rebus subiectis eadem forma et typus ingeneretur omnibus: non itidem etiam nomina propter diversos sermones. Tertium autem sunt res subiectae ex quibus nobis imprimuntur cogitata » (4).

Vocabula sunt signa ad placitum. Res sic probari potest ex doctrina Aristotelis. Quae naturaliter significant sunt eadem apud omnes homines. Iam vero vocabula ad conceptus patefaciendos non adhibentur eadem apud omnes homines, uti patet ex diversitate linguarum. Concludendum ergo est vocabula esse signa arbitraria, non naturalia. Quod confirmatur a contrario signo, cum ea quae naturaliter significant mentales conceptus, uti suspiria, gemitus, risus, sint eadem apud cunctas nationes.

Vocabula dicuntur termini orales; et iure merito, nam cum terminus sit in quem resolvitur propositio tanquam in subiectum et

(1) 1 p. q. 13, a. 4, et *De Pot.* q. 7, a. 4.
 (2) *Peribermu.* lib. I, lect. 2.
 (3) *De Trinitate*, lib. XV, cap. XI.
 (4) *Strom.* lib. VIII, cap. VIII.

praedicatum, vocabula optime possunt appellari termini propter eandem rationem, ob quam conceptus mentalis dicitur terminus. Sicut enim conceptus est terminus in quem resolvitur iudicium; ita vocabula sunt extrema in quae resolvuntur propositiones, et dicuntur orales ut discriminentur a mentalibus.

ARTICULUS III.

DE TERMINORUM PARTITIONIBUS.

RERUM CONTINUATIO. Absoluta tractatione de natura et proprietatibus terminorum, aliquid breviter attingendum venit de praecipuis eorumdem divisionibus. Qua in re numerosiores illas partitiones praetermittimus, quae minoris sunt necessitatis, ne mens adolescentium ac memoria plus aequo oneretur, et ex rerum minus ad usum pertinentium multitudo confusio et obscuritas promanet. Partitiones de quibus meminimus spectabunt praesertim terminos orales; tametsi quaedam extendi queant etiam ad mentales.

PARTITIONES.

I. Terminus significativus et non significativus. Terminus significativus est vox quae in propositione ponitur ad significandum subiectum et praedicatum diversum a voce. E contra terminus non significativus est vox quae ponitur in propositione ad significandum pro subiecto et praedicato solum ipsam vocem. Sic homo est terminus significativus; nam sicut ramus olivae ostendit potest ad significandam pacem, ita vox *homo* ex condito potest poni in propositione ad denotandum animal rationale. Si enim dico: *homo est sapiens*, id de quo praedico sapientiam non est vox *homo*, sed ipsum animal rationale. Ex adverso vox *blitri* nihil significat, ideoque est terminus inanis, quia in propositione collocari tantummodo potest ad significandum pro subiecto vel praedicato ipsam vocem, non rem a voce distinctam. In hac enim propositione: *Blitri est vox praedicatum* affirmatur tantum de voce *blitri* (1).

(1) Vox *blitri* adhibita iampridem fuit a veteribus ad denotandum terminum inanem, et ab ipsis subinde promanavit ad Scholasticos recenteseque logicos. Ut vetustiores omittam, huius vocis meminit Clemens Alexandrinus (*Strom.* lib. VIII, cap. II), Diogenes Laertius, *Zenone*, lib. VII, sect. 57, tradit λόγον et λέξιν differre, ἐστὶ λόγος καὶ σημασιολογία ἐστὶ λέξις ἐπὶ καὶ ἀσχηματιστος, ὡς ἔ φησιν α quod λόγος semper aliquid significet: λέξις autem dicatur etiamsi nihil significet, ut *blitri*. S. Ioan. Damascenus pro voce non significante adhibet vocem *scindapsur* (*Log.* cap. V).

II. Terminus categorematicus et syncategorematicus. Categorematicus, qui latine idem est ac significativus, est terminus, qui per se et seorsum sumptus potest esse subiectum aut praedicatum propositionis. Syncategorematicus, qui idem est latine ac consignificativus vel significans cum altero, est terminus, qui solum cum altero cui adiungitur potest esse subiectum vel praedicatum propositionis. Primi generis sunt *homo, sapiens, philosophus, iustitia*; secundi generis sunt *omnis, nullus, aliquis, optime, recte, duo, tres*. Non possum enim dicere: *omnis, aliquis loquitur*, nisi vel exprimam vel subintelligam vocem *homo*.

III. Terminus finitus et infinitus. Terminus finitus seu finitans est ille per cuius affirmationem exprimitur aliquid quod res est. Infinitus seu infinitans est per cuius affirmationem exprimitur solum aliquid quod res non est. Sic in propositione: *Petrus est homo*, homo est terminus finitus; in propositione: *leo est non homo*, non homo est terminus infinitus.

IV. Complexus et incomplexus. Terminus complexus est, cuius partes seorsum sumptae sunt termini habentes eandem significationem ac habebant in compositione. E. g.: *Dux strenuus*, nam dux et strenuus seorsum sumpti significant idem ac copulativim. Incomplexus est, cuius partes seorsum vel non significant vel non habent eandem significationem ac in compositione: uti *Petrus, respublica*, nam in voce *respublica* partes separatae diversimode significant ac in compositione. Sic dici potest: *aqua est res publica*.

V. Absolutus et connotativus. Absolutus est terminus significans ut per se stans, vel ad modum substantiae, sive res significata substantia sit, ut *lapis, homo*, sive sit accidens, ut *bonitas, iustitia*. Connotativus est terminus significans ut adiacens alteri, sive sit accidens quod exprimitur ad modum adiacentis, sive sit substantia: sic *albus, iustus, vivens, sentiens, intelligens* sunt connotativi, et quoniam nomina adiectiva ita significant, sunt connotativa; licet non omnia substantiva sint absoluta, ut *aristex, pictor*.

VI. Concretus et abstractus. Terminus concretus est qui significat compositum ex subiecto et forma, vel subiectum prout forma afficitur; ut *homo*, vel *album*; nam *homo* significat subiectum habens humanitatem; *album* significat subiectum habens albedinem. Terminus abstractus est, qui significat solum formam seu partem formalem compositi, ut *sapientia, humanitas*. Nominem autem formae quandoque significatur aliquid realiter distinctum a subiecto, quandoque solummodo logice, et sic habetur concretum physicum et logicum.

VII. Terminus primae et secundae intentionis. Primus est ille, qui significat rem quae est vel esse potest extra mentem. Secundus est ille qui significat rem ut denominatam ab actu intellectus et secundum esse quod habet in mente. Sic *albus* est terminus primae

intentionis, nam esse album est esse quoddam quod tribuitur rebus prout sunt extra intellectum. Sed *genus* est terminus secundae intentionis, nam praedicatum illud convenit rebus solum prout sunt in actu cognitionis; hinc de rebus dicitur non prout sunt extra mentem, sed prout denominantur ab actu rationis. Hinc primi significant res secundum esse et praedicata realia; secundi significant res secundum esse et praedicata intentionalia (1); et ideo primi dicuntur etiam termini *reales*, secundi vocantur *logici*.

VIII. Terminus collectivus et distributivus. Collectivus est, qui plura simul accepta significat; ut *exercitus*. Distributivus est qui plura denotat seorsum sumpta; ut *homo*, qui dicitur de quolibet individuo naturae humanae. Attamen collectivus quandoque sub aliquo respectu potest esse distributivus, si nempe dici potest de omnibus collectionibus eiusdem generis. Sic *populus* si significat homines cuiuslibet multitudinis est collectivus; si dicitur de qualibet partiali multitudine est distributivus.

ARTICULUS IV.

DE ALIIS TERMINORUM PARTITIONIBUS.

UNIVOCUS, AEQUIVOCUS, ANALOGUS. *Univoca*, graece synonyma, definiuntur a Damasceno post Aristotelem: *Ea quorum nomen commune est, et ratio vel essentia per nomen significata est omnino eadem* (2). *Aequivoca*, graece homonyma, ab eodem definiuntur: *Ea quorum nomen commune est, ratio vero essentiae per nomen significata est totaliter diversa*. Exemplo sit *canis* prout dicitur de terrestri, marino, et coelesti: nam in primo casu denotat animal latrabile; in secundo piscem quemdam; in tertio aliquam constellationem. Animadvertendum tamen est, aequivocum posse esse univocum respectu eorum, quibus applicatur in eadem significatione: sic *canis* relate ad omnes canes terrestres.

Terminus aequivocus dispescitur in aequivocum *a casu*, et in aequivocum *a consilio*, idest analogum; huius distinctionis sic mentionem facit Clemens Alexandrinus: « Ex homonymis alia quidem habent idem nomen ex fortuna, ut Ajax Locrus, et Ajax Salaminius, alia autem ex cogitatione » (3). *Aequivocum a casu* est, qui convenit pluribus secundum diversas significationes, neque habentes affinitatem propter quam illud nomen fuit impositum, uti *gallus* relate ad avem,

(1) Cf. S. THOM. De Nat. generis, cap. XII.

(2) ARIST. De Anlepraedicam. cap. I.

(3) Strom. lib. VIII, cap. VIII.

et ad hominem in Gallia natum. Audi Aquinatem: « In his quae sunt a casu aequivoca nullus ordo ad respectus attenditur unius ad alterum; sed omnino per accidens est, quod unum nomen diversis rebus attribuitur. . . Ubi est pura aequivocatio nulla similitudo in rebus attenditur, sed solum unitas nominis » (1). *Aequivocus a consilio* est, qui convenit pluribus secundum significationes habentes affinitatem propter quam consulto ipsis fuit impositum nomen. Sic nomen Ciceronis impositum viris praestantibus eloquentia. Isti termini revocantur ad analogos; quare analogorum in medium afferenda est definitio et partitio.

ANALOGA dicuntur ea, quorum nomen commune est, ratio autem per nomen significata est partim eadem et partim diversa.

Analogorum divisio. Analogia est duplex, alia dicitur attributionis, alia proportionis seu proportionalitatis. Prima est imperfectior, altera vero nobilior et proprie meretur nomen analogiae, quae idem est ac proportio. Proportio est *habitus vel ordo unius ad alterum*. Proportionalitas vero est *similitudo duarum proportionum*.

Analogia secundum attributionem illa dicuntur, quorum nomen est commune, ratio autem per nomen significata est eadem secundum terminum, sed diversa secundum relationes ad illum. Sic *sanum* est nomen commune animali, cibo, medicinae, colori; omnia quippe sana dicuntur: sed ratio vel definitio eorum, in quantum sunt sana, dicit diversas habitudines ad unum terminum, scilicet ad sanitatem. Nam animal est subiectum sanitatis, medicina est causa, color est signum.

Analogia secundum proportionalitatem illa dicuntur, quorum nomen est commune, sed ratio significata per nomen est similis secundum proportionem, vel eadem proportionaliter. Haec analogia bifariam haberi potest, nimirum proprie et metaphorice. Proprie habetur quando nomen commune in utroque analogato dicitur sine metaphora, ut ens praedicatum de Deo et de creatura. Metaphorice quando nomen analogum absolute habet unam rationem formalem, quae in uno analogato salvatur, et translate dicitur de aliis; sic *risus* dicitur de homine, de prato, de fortuna. In hac analogia fundantur omnes metaphorae (2).

SINGULARIS, COMMUNIS, PARTICULARIS. Terminus singularis est, qui potest de uno tantum dici secundum eandem significationem, uti *Petrus*, qui de pluribus dicitur aequivoce. Vel terminus singularis est qui rem individuum significat. Est autem individuum id quod unum cum sit non potest esse in pluribus neque de pluribus praedicari. Sed quoniam nos individua ex diversis accidentibus co-

(1) *Contra Gent.* lib. I, cap. XXXIII.

(2) Cf. S. THOM. *Metaph.* lib. V, lect. 8.

gnosimus quae sensus percellunt, sic ad discriminandum unum individuum ab altero adhibemus notas quasdam extrinsecas et accidentales, quas individuantes vocant et geminis his concluduntur versiculis:

Forma, figura, locus, tempus, stirps, patria, nomen,
Haec ea sunt septem, quae non habet unus et alter.

Terminus universalis est, qui unum aliquid exhibet, quod pluribus individuis potest inesse, et de pluribus singillatim sumptis praedicari, ut *homo*. Terminus universalis seu communis dividitur in transcendentem et non transcendentem. Non transcendens dicitur de rebus quae conveniunt saltem in aliquo genere. Transcendens e contra extenditur ad res quae sunt diversorum generum, quae communicant in notione entis, et ideo transcendens est analogum. Terminus particularis ille dicitur, qui *individuum aliquid significat, sed indeterminate*, seu est terminus communis coarctatus ad aliquam partem suae extensionis mediante termino significante cum alio, ut *aliquis homo, nonnulli milites*. Dicitur significare individuum vagum, cum representet individuum, sed non determinatum ac signatum, ideoque potest pluribus applicari disiunctive, non distributive; nam de quolibet homine dici potest ipsum esse aliquem hominem. Ut hoc, quod est satis absconditum et difficile, melius intelligatur, non erit inutile propriam differentiam afferre inter individuum vagum, et individuum signatum, quam S. Thomas sic exponit: « Individuum vagum, ut *aliquis homo* significat naturam communem cum determinato modo essendi, qui competit singularibus; ut scilicet sit per se subsistens distinctum ab aliis. Sed in nomine singularis designati significatur determinatum distinguens, sicut in nomine Socratis haec caro et hoc os » (1).

Terminorum extensio et comprehensio. Extensio terminorum est numerus subiectorum, de quibus ille terminus praedicari potest. Comprehensio autem est cumulus notarum, quibus coagmentatur terminus, seu conceptus per terminum significatus. Quare extensio et comprehensio sunt in ratione inversa. Duo dicuntur esse in ratione inversa, cum ad invicem comparata, quo magis unum crescit, alterum decrescit et vicissim. Sic ratio entis, quae est minimae comprehensionis, exhibet maximam extensionem; notio hominis, quae est maioris comprehensionis, habet minorem extensionem.

(1) I p. q. 30, a. 4.